शोधनिर्देशक
रामप्रसाद गुरागाईं
पद :- उप-प्राध्यापक

नरबहादुर यङहाङ लिम्बू (नवल फाइवाली) को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन र विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम नेपाली विभाग

अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको

दशौं पत्रको प्रयोजनका

लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
कृष्णकला निरौला
कक्षा रोल नं. :- २०/२०६६
परीक्षा रोल नं. :- १०१०५/२०६८
रजिष्ट्रेशन नं. :- ६-२-१-११७०-२००४
शैक्षिक वर्ष :- ०६७/०६८ (इ.सं. २०१०/२०११)
नेपाली विभाग
महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस इलाम
२०७१

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाज शास्त्र संकाय अन्तर्गत नेपाली विभागको महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस इलामको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु रामप्रसाद गुरागाई ज्यूको निर्देशनमा तयार गरेको हो । आफ्नो अति व्यस्त जीवनमा पनि अमूल्य समय दिई मलाई समुचित सुझाव तथा सल्लाह दिएर मार्ग निर्देशन समेत दिनु भएर यस शोध कार्यको लेखनमा अभिप्रेरित गर्नुहुने शोध निर्देशक श्रद्धेय गुरुज्यू प्रति म हार्दिक आभार एवं कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्दा पलपलमा आवश्यक सल्लाह सुझाव एवम् सहयोग गर्ने अर्जुनधारा दैनिकका सम्पादक श्री दिपेन (दिपेन्द्र) राई लगायत म.र.ब. क्याम्पसको नेपाली विभागका सम्पूर्ण श्रद्धेय गुरुज्यूहरुप्रति कृतज्ञ छु । शोधपत्र तयार गर्ने सिलसिलामा आवश्यक सूचना उपलब्ध गराई आफ्नो जीवनका विविध पक्षको लिखित तथा मौखिक जानकारी दिएर यस कार्यमा सहयोग गर्नु हुने मेरा शोधनायक नर बहादुर यङहाङ (नवल फाइवाली) ज्यू र उहाँका परिवारका सम्पूर्ण सदस्यहरुप्रति कृतज्ञ छु ।

शोधपत्र तयार गर्नका लागि उचित वातावरण लगायत सम्पूर्ण आवश्यक सामाग्रीहरु उपलब्ध गराइ प्रेरित गर्नु हुने आदरणीय गुरु स्व. बुद्धिप्रसाद घिमिरे, बाबा उमाकान्त निरौला, आमा सीतादेवी निरौलाप्रति कृतज्ञ छु । श्रीमान् निलकण्ठ पोखेल, बहिनीहरु हरिकला, चन्द्रकला, भाइहरु पदम र प्रदिप निरौलालाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । स्रष्टा सम्म पुग्नको लागि अवसर जुटाइ दिनु हुने आदरणीय दाई केशव भट्टराई (कञ्चनजंघा एफ.एम.) विर्तामोड धुलावारी झापाप्रति कृतज्ञ छु ।

शोधपत्र तयारीका क्रममा उपयुक्त, छिटो, छरितो र सहज रुपमा टङकन गरी सहयोग गर्ने न्यू भिजन कम्प्युटर सेन्टर, इलामका माधव भट्टराईप्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु । अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत नेपाली विभाग महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस इलाम समक्ष पेश गर्दछु ।

मिति :-२०७१-०७-१६ (ई.सं. २-१०-२०१४)

....

कृष्णकला निरौला

नेपाली विभाग

एम. ए. दोस्रो वर्ष

रोल नं. १००९५

कक्षा रोल नं. २०

म.र.ब. क्याम्पस, इलाम

समूह : २०६७-०६८ (इ.सं. २०१२)

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस इलाम नेपाली विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौं पत्रको प्रयोजनका लागि शोधार्थी **कृष्णकला निरौला**ले **"साहित्यकार नर बहादुर यङहाङ (नवल फाइवाली) को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन र विश्लेषण"** शोध शीर्षक लिनु भएको हो । वहाँले मेरो निर्देशनमा अत्यन्त लगनशील भई यो शोधपत्र तयार पार्नु भएको छ । निरन्तरको प्रयत्न गरी परिश्रम पूर्वक शोधखोज गरी तयार पारिएको यस शोधपत्रप्रति म सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग इलाम समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति :-२०७१-०७- १६ (ई.सं.०२-१०-२०१४)

....

(शोधनिर्देशक)

रामप्रसाद गुरागाईं

उप-प्राध्यापक

महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली विभाग

इलाम

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलाम, नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको नेपाली विषयको दशौं पत्रको प्रयोजनको लागि **कृष्णकला निरौला**द्वारा तयार पारिएको **"साहित्यकार नर बहादुर यङहाङ (नवल फाइवाली) को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन र विश्लेषण"** शीर्षकको शोधपत्रलाई नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिको प्रयोगजको लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

	नाम	हस्ताक्षर
विभागीय प्रमुख	रामप्रसाद गुरागाईं उप-प्राध्यापक म.र.ब. क्याम्पस, इलाम	
वाह्य परीक्षक		
शोध निर्देशक	रामप्रसाद गुरागाईं म.र.ब क्याम्पस, इलाम	

मिति :

वि.सं. : २०७१-०७-१६

(इ.सं. : ई.सं.०२-१०-२०१४)

शोधसार

नेपाली साहित्यमा पूर्वी नेपालको झापा जिल्लाबाट अनवरत रुपमा साहित्य क्षेत्रमा सेवारत साहित्यकार हुन् नरबहादुर यङहाङ लिम्बू (नवल फाइवाली) । २०३६ सालदेखि साहित्य सिर्जनामा लागेका लिम्बूले साहित्य लेखनको क्षेत्रमा आफूलाई स्थापित गराउन सफल भएका छन् । वर्तमान समयसम्म आइपुग्दा कविता, उपन्यास, निबन्ध र गीतिकविता लेखनहरुको सिर्जना गर्न पुगेका छन् ।

प्रस्तुत शोधपत्र साहित्यकार **"नरबहादुर यङहाङ लिम्बू (नवल फाइवाली) को जविनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन र विश्लेषण"** मा यीनै साहित्यकारको बारेमा यथासक्य अध्ययन र उनका प्रकाशित कृतिहरुको समेत अध्ययन र विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ । यस क्रममा प्रस्तुत शोधपत्रलाई पाँचौ परिच्छेदा विभाजन गरिएको छ ।

यस शोध पत्रको **पहिलो परिच्छेदको मूल शीर्षक शोध परिचय** राखिएको छ । यस अन्तर्गत शोध शीर्षक, शोधार्थीको नाम, शोध प्रयोजन, शोधको परिचय, समस्याकथन, शोधकार्यको उद्देश्य, पूर्व कार्यको समीक्षा, शोधकार्यको औचित्य, महत्व र उपयोगीता, प्राक्कल्पना, अध्ययनको सीमा, सामाग्री संकलन, शोधविधि, शोधकार्यको रुपरेखा उपशीर्षकमा चर्चा गरिएको छ ।

दोस्रो परिच्छेदमा नरबहादुर यङहाङ (नवल फाइवाली) को जीवनका विविध पक्षहरु मूल शीर्षक अन्तर्गत राखिएको छ । पारिवारिक पृष्ठभूमि, वंश परम्परा, जन्म र जन्म स्थान, बाल्यकाल, स्वभाव, शिक्षा दीक्षा, प्राथमिक, निम्न माध्यमिक शिक्षा, उच्च शिक्षा, संस्कार कर्महरु, पारिवारिक जीवन, दाम्पत्य जीवन, आर्थिक स्थिति, जागीरे जीवन, विद्यार्थी जीवनमा गरेका क्रियाकलापहरु, भ्रमण, साहित्य लेखनमा प्रभाव र प्रेरणा, अविष्मरणीय घटना, क्षण, किराँत साहित्यकार फाइवालीलाई श्रीजङ्गा पुरस्कार, नवल फाइवाली उपनाम रहनुको कारण उपशीर्षक अन्तर्गत रहेका छन् ।

तेस्रो परिच्छेदमा नरबहादुर यङहाङ (नवल फाइवाली) व्यक्तित्वको विविध पक्षहरुको अध्ययन मूलशीर्षकको रुपमा पृष्ठभूमि, वाह्य व्यक्तित्व, आन्तरिक व्यक्तित्व, शारीरिक वनावट, गुण र स्वभाव, लिम्बू समाजमा नरबहादुरको भूमिका, लिम्बू खानपान, साहित्यकार व्यक्तित्व, साहित्यिक चरण विभाजन, कवि व्यक्तित्व,

उपन्यासकार व्यक्तित्व, निबन्धकार व्यक्तित्व, गीतिकथा व्यक्तित्व, राजनैतिक व्यक्तित्व, संकलक र सम्पादक व्यक्तित्व, लिम्बू जातिको इतिहास, लिम्बू जातिको संस्कृति, लिम्बू पर्व वा चाड चासोक ताङ्नाम उपशीर्षहरु रहेका छन् ।

चौथो परिच्छेद नरबहादुर यङहाङ (नवल फाइवाली) को कृतित्वको अध्ययन मूल शीर्षकको रुपमा लोक साहित्यको परिचय, लोक साहित्य र ललित साहित्यको सम्बन्ध, लोक साहित्यको विशेषता, लोकगीत, लोक कविता, नेपाली लोकगीत, नेपाली लोकगीतका आयाम र वर्गीकरणका आधार, लोकगीतका तत्व, उखान, टुक्का, खाउँखाने कथा, उखान टुक्कामा अन्तर, याक्थुङ्ग मुक्पान सुम्, लोकगीत, लिम्बू जातिको लोकगीत पालम्, देउसी, बलिहाङ तङ्नाम लारिङ्गे (वलिराज उत्सव देउसी) मौलिक कृति, अन्यायको हार गीति कविताको एक परिचय, विषय प्रवेश, मूलभाव, अन्यायको हार, राष्ट्रका एक सपुत र ज्ञात अज्ञात शहीदहरुको तथ्याङ्क गाथा (राष्ट्रिय जनगणनामा आधारित) किराँत सामान्य ज्ञान, लिम्बू नामाकरण, बौद्धिक ज्ञानका अमर विचारहरु, ४० आदिवासी जनजातिको संक्षिप्त परिचय उपशीर्षकको रुपमा रहेका छन् ।

पाँचौ परिच्छेद उपसंहार तथा निष्कर्ष मूल शीर्षकका रुपमा रहेका छन् । उपसंहार तथा निष्कर्ष, नवलफाइवालीको स्थान निर्धारण, सम्भाव्य शोध शीर्षकहरु उपशीर्षक राखेर र उनको मूल्याङ्कन गर्ने प्रयास गरिएको छ भने अन्त्यमा निष्कर्ष उपशीर्षकमा उनको साहित्यिक यात्राको निष्कर्ष निकाल्ने जमर्को गरिएको छ । सन्दर्भग्रन्थ सूची, परिशिष्टहरुको समावेश गरी शोधपत्रको अन्त्य गरिएको छ । यसरी यस शोध पत्रमा साहित्यकार (नवल फाइवाली) र उनका प्रकाशित पुस्तकाकार कृतिहरुको बारेमा अध्ययन विश्लेषण र मूल्याङ्कन गर्दै यथासक्य प्रकाश पर्ने चेष्टा गरिएको छ ।

शोधार्थी
कृष्णकला निरौला
एम.ए. दोस्रो वर्ष
परीक्षा रोल नं.: १०१०५/२०६८
कक्षा रोल नं.: २०
प्रस्तुत मिति : २०७१-९-१४ (इ.सं. २९-१२-२०१४)

शोधनायक

विषय सूची

पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय

१.१.	शोधशीर्षक	१
१.२.	शोधकार्यको नाम	१
१.३.	शोधको प्रयोजन	१
१.४.	शोधपरिचय	१
१.५.	समस्याकथन	१
१.६.	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.७.	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.८.	शोधकार्यको औचित्य, महत्व र उपयोगिता	३
१.९.	प्राक्कल्पना	४
१.१०.	अध्ययनको सीमा	४
१.११.	सामाग्री संकलन विधि	४
१.१२.	शोध विधि	४
१.१३.	शोधप्रस्तावको रुपरेखा	५

दोस्रो परिच्छेद : नरबहादुर यङहाङ (नवल फाइवाली) को जीवनी

२.१.	पृष्ठभूमि	६
२.१.	वंश परम्परा	७
२.२.	जन्म र जन्मस्थान	८
२.३.	बाल्यकाल	८
२.४.	स्वभाव	९
२.५.	शिक्षा दीक्षा	९
२.६.	प्राथमिक, निम्नमाध्यमिक र माध्यमिक शिक्षा	९
२.७.	उच्च शिक्षा	९
२.८.	संस्कार कर्महरु	१०
२.९.	पारिवारिक जीवन	१०
२.१०.	दाम्पत्य जीवन	१०
२.११.	आर्थिक स्थिति	११
२.१२.	जागीरे जीवन	११
२.१३.	विद्यार्थी जीवनमा गरेका क्रियाकलापहरु	१२
२.१४.	भ्रमण	१२
२.१५.	साहित्य लेखनमा प्रभाव र प्रेरणा	१२

२.१६.	अविस्मरणीय घटनाहरु/क्षण	१२
२.१६.१.	किराँत साहित्यकार फाइवालीलाई श्रीजङ्गा पुरस्कार	१३
२.१७.	नवल फाइवाली उपनाम रहनुको कारण	१३

तेस्रो परिच्छेद : नरबहादुर यङहाङ (नवल फाइवाली)
व्यक्तित्वको विविध पक्षहरुको अध्ययन

३.१.	पृष्ठभूमि	१४
३.२.	वाह्य व्यक्तित्व	१४
३.३.	आन्तरिक व्यक्तित्व	१५
३.३.१.	शारीरिक बनावट	१६
३.३.२.	गुण र स्वभाव	१६
३.३.३.	लिम्बू समाजमा नर बहादुरको भूमिका	१६
३.३.४.	लिम्बू खानपान	१६
३.४.	साहित्यकार व्यक्तित्व	१७
३.४.१.	साहित्यिक चरण विभाजन	१७
३.४.२.	कवि व्यक्तित्व	१९
३.४.३.	उपन्यासकार व्यक्तित्व	१९
३.४.४.	निवन्धकार व्यक्तित्व	२०
३.४.५.	गीतिकथा व्यक्तित्व	२०
३.४.६.	राजनैतिक व्यक्तित्व	२०
३.४.७.	संकलक र सम्पादक व्यक्तित्व	२१
३.५.	लिम्बू जातिको इतिहास	२१
३.६.	लिम्बू जातिको संस्कृति	२९
३.७.	लिम्बू पर्व वा चाड चासोक तङ्नाम	३०

चौथो परिच्छेद : नर बहादुर यङहाङ (नवल फाइवाली) को कृतित्वको अध्ययन

४.१.	लोक साहित्यको परिचय	३४
४.२.	लोक साहित्य र ललित साहित्य बीचको सम्बन्ध	३६
४.३.	लोक साहित्यको विशेषता	३७
४.३.१.	लोकगीत	३९
४.३.२.	लोककविता	३९
४.४.	नेपाली लोकगीत	४०
४.४.१.	नेपाली लोकगीतका आयाम र वर्गीकरणका आधार	४१
४.४.२.	लोकगीतका तत्व	४५
४.५.	उखान	५६

४.६.	टुक्का	५८
४.७.	गाउँखाने कथा र उखान टुक्कामा अन्तर	६१
४.८.	याक्थुङ्ग मुक्पान सुम्	६२
४.९.	लोकगीत	६४
४.१०.	लिम्बू जातिको लोकगीत पालाम्	६६
४.११.	देउसी	७४
४.१२.	बलिहाङ तङ्नाम लारिङ्गे (वलिराज उत्सव-देउसी) मौलिक कृति	८१
४.१३.	अन्यायको हार गीति कविताको एक परिचय	८६
४.१३.१.	विषय प्रवेश	८८
४.१३.२.	मूलभाव	८९
४.१३.३.	अन्यायको हार	८९
४.१४.	राष्ट्रका एक सपुत र ज्ञात अज्ञात शहीदहरुको तथ्यांक गाथा (राष्ट्रिय जनगणना २०४८ मा आधारित)	९६
४.१५.	किराँत सामान्य ज्ञान	९७
४.१६.	लिम्बू नामाकरण	९८
४.१७.	बौद्धिक ज्ञानका अमर विचारहरु	९९
४.१८.	४० आदिवासी / जनजातिको संक्षिप्त परिचय	१००

पाँचौ परिच्छेद : उपसंहार तथा निष्कर्ष

५.१.	उपसंसहार तथा निष्कर्ष	१०२
५.२.	नवल फाइवालीको स्थान निर्धारण	१०४
५.३.	सम्भाव्य शोध शीर्षकहरु	१०६

सन्दर्भग्रन्थ सूची

परिशिष्टहरु

(क) नेपाली गणतान्त्रिक साहित्यिक अभियान नेपालद्वारा सम्मान पत्र

(ख) किराँत याक्थुङ चुम्लुङ झापाद्वारा प्रमाण पत्र

(ग) मुक्ति आवाज साप्ताहिकद्वारा प्रशंसा पत्र

(घ) किराँत याक्थुङ चुम्लुङ घैलाडुब्बा शाखा झापाद्वारा अभिनन्दन पत्र

<u>चिन्ह प्रयोग र संक्षेपीकरण</u>

चिन्ह	अर्थ
/	र, वा
-	ड्यास
:	बिसर्ग
=	बराबर

संक्षिप्त रुप	पूर्ण रूप
वि.स.	विक्रम संवत
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
नि.मा.वि.	निम्न माध्यमिक विद्यालय
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राष्ट्रिय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पृ.	पृष्ठ
चौ.स.	चौथो संस्करण
दो.सं.	दोस्रो संस्करण
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
प्रा.डा.	प्राध्यापक डाक्टर
सह प्रा.	सह- प्राध्यापक
सम्पा	सम्पादक
एफ.एम	प्रिक्वाइन्सी मोडुलेसन
एस.एल.सी.	स्कूल लिभिङ्ग सार्टीपिकेट